

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

КЊ. I св. 9-10

БЕОГРАД
1950

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Редак јубилеј	343
2. <i>Вук Караџић</i> : Књижевни договор	349
Главна правила за јужно нарјечје	351
3. <i>А. Белић</i> : Из српскохрватске синонимике (II)	355
4. <i>М. Стевановић</i> : Један нарочити облик глаголског прилога са- дашњег	365
5. ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ	373
6. ОДГОВОРИ РЕДАКЦИЈЕ	375
7. ЧИТАОЦИМА И ПРИЈАТЕЉИМА НАШЕГ ЧАСОПИСА	381
8. РЕГИСТАР РЕЧИ I КЊИГЕ	382

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир
Алексић, др Михаило Стевановић, др Радосав Вошкo-
вић, Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић.

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД — 1950

НАШ ЈЕЗИК

Књига I

Нова серија

Св. 9—10

РЕДАК ЈУБИЛЕЈ

То је стогодишњица српскохрватског заједничког језика, т. зв. Књижевног договора, одржаног у Бечу 28 марта 1850 год. Тихо и мирно одржан је овај састанак у ком је учествовало свега осам људи, врло знатних у народима нашим. Зато су они и могли упутити, са надом на успех, српском и хрватском народу проглас о јединству књижевног језика. „Ако да Бог те се ове мисли наше у народу приме, ми смо увјерени да ће се велике сметње књижевности нашој с пута уклонити и да ћемо се к правој јединству много приближити. Зато молимо све књижевнике који управо желе срећу и напредак народу својему да би на ове мисли наше пристали и по њима дјела своја писали“.

Па ко су били ти људи који су смело и одважно узели на себе тај значајан задатак? Пре свих Фрања Миклошич, Словенац родом, професор славистике на Бечком универзитету и заменик Копитаров у односу према Вуку. Иако је он лично мислио о српском и хрватском језику да су међу њима непремостиве разлике, он је ипак сматрао да су Срби и Хрвати једни другима потребни и да зато и у овом правцу треба да иду заједно. У то време тако је мислио и Ђура Даничић, који је такође учествовао у овом састанку. Али душа и воља овог састанка био је Вук Караџић. Он је био дубоко уверен да Срби и Хрвати говоре истим језиком. Кроз цео писмени документ који је издат као резултат овог књижевног договора (исп. ниже његов текст) пробијају Вукове мисли: и да се наш језик по различним крајевима разликује само према тројаком изговору старог гласа јата (Ѣ), и да би било најбоље узети јужни изговор као општи, и разлози за то узети из познатих Вукових ранијих списа. Па и остало: да не треба писати *x* на крају

другог падежа множине именица, да треба писати самогласно *p* простим *p* и, њајзад, да треба писати *x* и *y* делима књижевника „источнога вјерозакоња“ тамо где му је по етимологији место — све су то већ на различите начине доказиване и ширене Вукове мисли. На тај начин, и први део Књижевног договора који носи потписе осморице потписника и Главна правила за јужно нарјечје, која чине његов други део који је потписао само Карацић, јер је од њих и био одређен да их напише, — све је то изradio сам Вук, први део, вероватно, у основном нацрту, а други и у основном и дефинитивном. Други учесници, нарочито са хрватске стране, били су такође истакнути књижевници и политичари: Иван Мажуранић, чувени писац Смрти Смаил-аге Ченгића и доцније бан Хрватске, Иван Кукуљевић, научник-историк, књижевник и политичар који је 1843 год. тражио у Сабору хрватском увођење народног језика у јавни живот и био и доцније један од најистакнутијих јавних и научних радника у Хрватској. И Винко Пацел и тада млади Стјепан Пејаковић били су, иако знатно мање познати и истакнути, борци за југословенство, за народно добро и препорођај Хрватске. Било је природно да ови истакнути родољуби, који су дубоко осећали да Срби и Хрвати говоре истим језиком, иако, можда, то не би могли научно доказати како треба, пођу за великим Вуком и прихвате његове бесмртне мисли о јединству српскохрватског књижевног језика.

Колико су те мисли биле тачне, показује, пре свега, чињеница да су оне у нетакнутом облику преживеле све невоље које су се ових сто година, од 1850 до 1950, сручиле на главу Срба и Хрвата. Сви покушаји Аустро-Угарске да створи на земљишту наших народа неколико језика (илирски, босански, славонски и сл.) разбили су се о Вукову необориву истину. Када су од 1918 до 1941 Југословени, спречавани да се сваки њихов народ аутономно, вођен од својих синова, развија, — потражили своју аутономију у језику, тако да се у Хрватској почео помалјати баук насилног језичког партикуларизма који је прихватила НДХ, — Народноослободилачка Борба, која је омогућила да сви југословенски народи добију управу какву су желели, повратила

је, готово аутоматски, Вуковој истини сва њена права. Македонци су добили, како су и желели, свој књижевни језик, исто као што су га већ дотле имали и Словенци. А Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска и Србија, у којима живе Срби и Хрвати, остале су верне своје заједничком српскохрватском језику онако како га је замислио велики Вук. Његова идеја не може бити простија: несумњива је и непобитна истина, тако је он размишљао, да има Срба и Хрвата који говоре потпуно истим језиком, до последњих танчина његових. То је за Караџића било довољно да они морају имати један, заједнички књижевни језик. Ето, то је та проста, али велика истина.

Она је победила све сметње и прокрчила себи пут до данашњег дана. Она је надживела све сумње Даничићеве о пореклу српскохрватског језика докле и он није дошао до уверења да је она тачна. Она је лебдела над Миклошичевим ученим размишљањима о посебности чакавског (хрватског) и штокавског (српског) дијалекта, коју је, готово до пре педесет-шездесет година, прихватио и Решетар, све док Јагић није показао да су та размишљања и научно нетачна и да се и чакавски и штокавски дијалекат своде у далекој старици на заједнички језик.

За последњих педесет година Вукова истина добила је и нових, коначних потврда. Пре свега, утврђено је да велики део Хрвата говори штокавским наречјем и да је старо мишљење да су Хрвати само чакавци или кајкавци, а штокавци — Срби једна од заблуда раније науке. Према томе, и само по томе имали би Срби и Хрвати и право и дужност да имају заједнички језик. Али савремена наука доказала је и нешто друго. Јасно је данас да се у време досељења Срба, Хрвата и Словенаца негде на северозападној граници Балканског Полуострва образовала њихова језичка заједница која је за више векова упутила њихове језике заједничком развитуку. Словеначки језик, будући најудаљенији, отпочео је први да се самостално развија, још од Трубар (1508—1586), и данас он претставља свој засебни развитак. Српски и хрватски, и поред извесних разлика које су се међу њима развиле, живели су од почетка боравка Срба и Хрвата на

Балканском Полуострву, у великом делу свом, у блиским узајамним везама које су трајале вековима, једначећи њихове особине у знатном делу њихову и потпуно. Тако је Вукова истина тријумфовала и пред крај стогодишњице Књижевног договора имајући уза се и последње резултате науке.

Али Вукова велика истина показала је да и када се о политичко-националним осећањима води рачуна и до последњих њихових танчина, и тада њен значај не мора бити усколебан и најмање. Када је Народноослободилачка борба објавила као један од првих принципа својих — самоопредељење народа, и када су Црногорци образовали своју НР, Хрвати своју, Босанци и Херцеговци своју, Срби у Србији са Косметом и Војводином своју — јединство нашег књижевног језика остало је нетакнуто јер је оно истина која је и више оправданих осећања народних о управи земље као што је и више свих насилних мера које су се примењивале у току протеклих сто година над различним покрајинама наших народа.

Наше данашње народне републике, и Србија, и Црна Гора, и Босна и Херцеговина, и Хрватска — са поносом гледају на сто година уназад, на Књижевни договор својих предака. И поред тога што није одмах прихваћен, и поред тога што је његов значај бивао неправедно оспораван у току времена и ограничаван једино на правопис, његова унутрашња садржина својом културном тежином, својом истинитошћу пробијала је себи пут упорно и победоносно. Данас ми одајемо признање оним видовитим творцима његовим који су 28 марта (ожујка) 1850 г. из Беча, са славним Вуком на челу, упутили свој проглас народу.

Ово питање има данас већ своју дугу историју. Оно се у знатној мери развило, и ми данас, стојећи пред новом стогодишњицом, у стању смо да покажемо све духовно богатство и сву лепоту коју ова велика одлука крије у себи.

Јединство књижевног језика остварено је у оном смислу како га је замишљао Караџић. Две азбуке, ћирилица и латиница, два изговора: источни и јужни, и поред тога што би Вук више волео да је остао као једини — јужни. Истина, код других народа обично је и једно писмо и један изговор,

али сваки народ има право да оствари своје уређење, и политичко и културно, онако како то најбоље одговара његовој природи и основима његова развитка. Вук је ту био и мудар и велики практичар. Он није хтео због малих, али за народно осећање значајних ствари, да упропасти велике, крупне тековине. Зато је тражио да, сем изнесеног, све остало буде потпуно једнако у нашем књижевном језику. Он је осећао да тако може бити и да тако треба да буде.

Али по природи ствари, а нарочито по томе што се наш заједнички књижевни језик развијао у различним народним центрима који су дуго време били вештачки одвојени, и књижевни се језик почео цепкати, диференцирати, добијати локално обележје. Највише се то осетило у два највећа наша центра, у Београду и Загребу. Те природне последице ранијег ужасног политичко-административног стања на Балканском Полуострву међу нашим народима — неки претставници поменутих центара злонамерно су хтели искористити у различне политичке сврхе. Али је то наше ослобођење од туђина пресекло у корену. И сада су настале прилике боље него што су икад биле. Народи су задовољени у својим политичко-националним аспирацијама; сви они заједнички раде на стварању свога заједничког социјалистичког уређења које ће нас и економски и културно учинити независним и задовољним. А сви се налазимо, у исто време (ја говорим о Србима и Хрватима), у потпуно оствареном јединству књижевног језика.

Остаје да му дамо, са свих страна, ону духовну храну коју наш народни језик садржи у себи по различним покрајинама нашим. Пред нама је велико дело подизања и стварања народне културе у најразличнијим правцима. Прегнимо да је очувамо у чистоћи и лепоти нашег језика, тог најтананијег и најсјајнијег средства њена! Од Вука нам је остао као светиња — дух народности, дух и природа народног језика као основица заједничког књижевног језика. Њих поштујмо више свега! Али Вуков књижевни језик није догма. Он је само дивни пример нашег народног језика који живи у свима народима нашим. Угледајмо се, истинољубивошћу и слободним језичким стварањем, на оно што претставља

народни језик у свима покрајинама нашим! Нека сви центри наших република у томе учествују! Нека једни узимају од других оно што је добро, изразито и једро! Нека над свима њима лебде народни израз и народна реч, оплођени духом књижевника, и књижевници ће се са Вуком наћи на заједничком послу. Нека за нових сто година пролети кроз све наше народне центре наш заједнички језик и нека се на крилима његовим покупе боје свих њих! Тада ће он у трећу стогодишњицу од славног договора од 1850 г. ући новом славом овенчан и учинити од језика нашег још савршенији израз наше културе. А значај великог Вука и његових сабораца из 1850 год. доћи ће тада до правог израза свог, јер ће се тада пред нашим књижевним језиком појавити и дотле неподвижане могућности.

Нека им је наша пуна захвалност и вечита слава што су они свој задатак извршили потпуно, без страха и мане! А на нама је и на поколењима која буду за нама дошла — да извршимо свој!

А. Белић